

Kaikkein tärkeimmät asiat

Nuoren oikeus oikeuksiaan koskevaan tietoon sijaishuollossa

Reetta Peltonen, Pasi Pollari ja Anna Tiili

Kaikkein tärkeimmät asiat

Nuoren oikeus oikeuksiaan koskevaan tietoon sijaishuollossa

© Lastensuojelun Keskusliitto
ja kirjoittajat
Kuvitus: Inka Kosonen ja Oona Niskanen
Kannen valokuva: Canva, Ralph Rabago (Pexels)
Taitto: Oona Niskanen

Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu
3/2021

ISSN 2489-4885
ISBN 978-952-7002-46-9 (pdf)

Helsinki, 2021

Esipuhe

Kun yhteiskunta ottaa nuoren kasvatusvastuun itselleen, tinkimättömän periaatteen on oltava se, että lapsen oikeudet toteutuvat täysimääräisesti. Sijaishuolto on pohjimmiltaan ihmisoikeustyötä. Se edellyttää tekijöiltään riittävän syvää ymmärrystä perus- ja ihmisoikeuksista, joiden tulee konkreettisesti toteutua jokapäiväisessä arjessa.

Nuoren mielestä kaikki lapsen oikeuksiin kiinnittyvät kysymykset eivät ole välttämättä kiinnostavia. Aikuisten ei kuitenkaan tule ratkaista, mitkä niistä ovat nuorelle tärkeitä. Lapsen oikeuksien näkökulmasta nuoresta kiinnostavimpia ja tärkeimpiä ovat esimerkiksi vuorovaikutukseen ja kasvatuksellisiin kysymyksiin kiinnittyvät oikeudet eli päivittäiset arkiset asiat.

Kun puhutaan sijaishuollossa olevan nuoren oikeuksista, keskusteluun nousevat usein ristiriitaiset näkemykset tai tulkinnat. Tästä syystä on äärimmäisen tärkeää, että lapsen oikeuksista käydään avointa keskustelua nuoren ja aikuisten kesken. Lapsen oikeuksien toteutuminen edellyttää nuoren osallisuutta sekä yhteisen ymmärryksen rakentamista nuoren ja aikuisten välille.

Sijaishuollossa nuoren oikeuksia rajoitetaan vain tilanteissa, joissa hänen suojelunsa sitä vaatii. Rajoituspäätösten tulee perustua yksilölliseen harkintaan ja ne tulee mitoittaa tilanteen mukaan. Toisaalta rajoitustoimet eivät saa olla liian kevyitäkään. Nuoren näkökulmasta on tärkeää, että rajoitukset on perusteltu avoimesti ja läpinäkyvästi. Niiden toteutumista ja seurantaan tulee mieltä yhteistyössä asianosaisten kanssa.

Nuorella on aina oikeus saada riittävästi tietoa omista oikeuksistaan, oikeusturvakeinoistaan ja perustelut tehdyille päätöksille.

Jotta lapsen oikeudet voisivat toteutua, tarvitaan niistä ymmärrettävää ja helposti saatavilla olevaa tietoa. Aikuisten tulee huolehtia siitä, että nuori tulee tietoiseksi oikeuksistaan. Tätä varten arkeen tarvitaan yhteisesti mietityt toimintakäytännöt ja rakenteet.

Lastensuojelun Keskusliitto on aiemminkin toteuttanut yhteistyönä julkaisun nuoria osallistavasta omavalvontatyöstä. Nyt julkaistava Kaikkein tärkeimmät asiat -opas on tehty yhteistyössä Nuoren oikeudet ja asema sijaishuollossa (NOJA) -hankkeen kanssa. Tärkeässä roolissa ovat olleet myös kokemusasiantuntijat ja sijaishuollon arjen asiantuntijat.

Opas kannustaa aikuisia ja nuoria yhteiseen oikeuksia koskevaan keskusteluun ja tarjoaa siihen tukea. Toivomme, että opas löytää tiensä mahdollisimman monen nuoren ja sijaishuollon asiantuntijan yhteisiin keskusteluihin. Tarvitaan monia toimia, joilla nuorten osallisuus sijaishuollossa vahvistuu. Tämä opas on yksi askel sillä tiellä.

Hanna Heinonen
Toiminnanjohtaja
Lastensuojelun Keskusliitto

Sisällys

Esipuhe	2
HUONEENTAUU: KAIKKEIN TÄRKEIMMÄT ASIAT	5

1	Johdanto	6
	1.1 Oppaan tarkoitus ja kohderyhmä	7
	1.2 NOJA-hankeesta	8
	1.3 Tärkeitä oikeuksia sijaishuollossa – verkkomateriaali	9

2	Tieto osallistaa!	10
	2.1 Oikeuksia koskevan tiedon merkitys	11
	2.2 Vuorovaikutus ymmärryksen syntymisen välineenä	12
	2.3 Entä velvollisuudet?	14

3	Tiedolliset oikeudet lainsäädännössä	16
----------	---	----

4	Mikä tieto on keskeistä?	20
	4.1 "Kaikkein tärkeimmät asiat" – nuorelle kuuluvat perus- ja ihmisoikeudet	22
	4.1.1 Oikeuksien ristiriidat	25
	4.2. "Vaikuttamisen avaimet" – nuoren osallistumisoikeuksia sijaishuollossa	26
	4.2.1 Oikeus tulla kuulluksi	29
	4.2.2 Oikeus saada perustelut	30

4.2.3 Oikeus asiakastietoon	31
4.2.4 Oikeusturvakeinot	32
4.3 "Nuoren oikeudet ovat aikuisten velvollisuuksia" – aikuisten roolit ja vastuut	33

5	Lopuksi	37
----------	----------------	----

Tausta-aineistoa ja lisätietoa	39
LIITE 1	
LIITE 2	

KAIKKEIN TÄRKEIMMÄT ASIAT

Perus- ja ihmisoikeuksilla **suojataan** nuoren kaikkein tärkeimpiä asioita.

Nuorella on oikeus saada sijoituksen aikana oikeuksiaan koskevaa tietoa.

Tieto ja ymmärrys omista oikeuksista ja asemasta edistävät nuoren **toimijuutta ja osallisuutta**.

Sijoituksen aikana nuori tarvitsee tietoa:

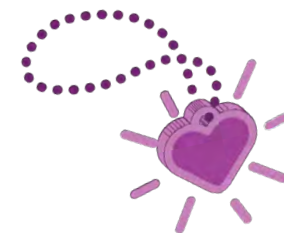
1

Perus- ja ihmisoikeuksien sisällöstä ja merkityksestä.

2

Osallistumisoikeuksistaan eli keinoista vaikuttaa.

3

Aikuisten velvollisuuksista turvata oikeudet.

1

Johdanto

Oppaan tavoitteena on tukea aikuisten ja nuorten yhteistä keskustelua ja vahvistaa nuorten osallisuutta sijaishuollossa.

1.1 Oppaan tarkoitus ja kohderyhmä

Tämän oppaan tavoitteena on tarjota tukea aikuisten ja nuorten yhteiselle oikeuksia koskevalle keskustelulle, ja vahvistaa näin nuorten osallisuutta sijaishuollossa.

Oppaassa käydään läpi sitä, mikä oikeuksia koskeva tieto on nuorelle sijoituksen aikana keskeistä ja miten aiheita voi käsitellä yhdessä nuorten kanssa. Lähestymistapa on vahvasti perus- ja ihmisoikeuspohjainen. Mukana on myös konkreettisia ideoita vuoropuhelun tueksi, ja aihetta taustoitetaan käymällä läpi nuoren tiedollisia oikeuksia koskevaa sääntelyä sekä pohtimalla tiedon merkitystä. Oppaan yhteydessä julkaistaan oikeuksien sisältöjä käsittelevä Tärkeitä oikeuksia sijaishuollossa -verkkomateriaali.

Julkaistu on tehty Lastensuojelun Keskusliiton sekä Nuoren Oikeudet Ja Asema sijaishuollossa (NOJA) -hankkeen yhteistyönä. Vastaavanlaisena yhteistyönä on aiemmin laadittu opas nuoria osallistavaan omavalvontatyöhön osana keskusliiton aihetta koskevaa hanketta. Nyt julkaistava opas hyödyntää NOJA-hankkeessa kehitettyjä tapoja käsitellä oikeuksia nuorten kanssa. Lastensuojelun Keskusliitto on osallistunut NOJA-hankkeen ohjausryhmätyöskentelyyn tiiviisti.

Oppaassa keskitytään nuorisoikäisten sijaishuollon asiakkaiden oikeuksia ja asemaa koskevaan tietoon. Nuoren tiedolliset oikeudet on haluttu nostaa erilliseksi tarkastelun kohteeksi, koska nuoruuteen elämänvaiheena liittyy erityisiä tarpeita ja haasteita. Nuoruusiässä tarve yksityisyyteen lisääntyy ja oman identiteetin rakentamisen tärkeys vahvistuu. Elämänpiiri laajenee, ja oman vertaisryhmän löytäminen korostuu. Matkallaan kohti itsenäisyyttä nuori tarvitsee kuitenkin aina aikuisen tukea. Sitä tarvitaan sitä enemmän,

mitä enemmän tiellä on haasteita. Omista oikeuksista ja asemasta puhuminen on keino tukea nuoren itsenäistymistä.

Nuoruudesta erityisenä elämänvaiheena myös seuraa, että oikeuksien sisällöt eroavat nuorisoikäisillä toisaalta aikuisten ja toisaalta pienempien lasten vastaavista. Esim. 16-vuotiaan liikkumisen vapaus on hyvin toisenlainen kuin vaikkapa 6-vuotiaan lapsen. Asioita myös käsitellään nuorten kanssa toisin kuin pienempien lasten kanssa. Näistäkin syistä julkaisussa keskitytään nuorille kuuluviin perus- ja ihmisoikeuksiin.

MITÄ OPPAASSA TARKOITETAAN NUORELLA?

Kahdentoista vuoden ikärajalta on lastensuojelussa oma merkittävä roolinsa osallistumisoikeuksien käytön osalta. Sijaishuolto taas päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 18 vuotta. 12–17 vuoden ikäjakamaa voi pitää tämän julkaisun nuori-käsitteen löyhänä määritelmänä. Oppaassa esitettyjä näkökulmia ja ideoita voi – ja on toivottavaa – käyttää hyväksi myös silloin, kun oikeuksista puhutaan pienempien lasten kanssa. Monet ideat toimivat myös jälkihuollossa olevien nuorten kanssa.

Toivomme oppaan tavoittavan ennen kaikkea ne lastensuojelun toimijat, joilla on lakiin perustuva velvollisuus turvata nuoren tiedolliset oikeudet sijoituksen aikana. Erityinen vastuu on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Nuoren arjen aikuisten, eli ohjaajien, hoitajien, sijaisvanhempien ja perhekotivanhempien, rooli puolestaan korostuu siksi, että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat ennen kaikkea arjessa.

Sijaishuollon valvontaviranomaiset ovat merkittävässä roolissa turvatessaan tarkastuskäynneillään ja muilla valvontatoimillaan nuoren oikeuksia. Jos nuorelle on määrätty oma edunvalvoja, on hänen roolinsa tärkeä. Haluamme nostaa kohderyhmänä esille myös sosiaaliasiamiehet, joilla on yleinen velvollisuus tiedottaa sosiaalihuollon asiakkaille heidän oikeuksistaan.

Toivomme, että julkaisusta on hyötyä myös kaikille lastensuojelualan toimijoille, kuten alan opettajille ja opiskelijoille, järjestöille, kokemusasiiantuntijoille sekä lastensuojelupalvelujen kehittäjätahoille.

1.2 NOJA-hankkeesta

Nuoren Oikeudet Ja Asema (NOJA) -hanke on vuosina 2018–2021 toiminut STEA:n kolmevuotinen hanke, jonka tavoitteena oli edistää sijaishuollossa olevien nuorten oikeutta oikeuksiaan koskevaan tietoon. Projektissa kehitettiin tapoja, joilla lisätä nuorten ymmärrystä oikeuksistaan ja asemastaan sijoituksen aikana, sekä työskenneltiin nuorten kanssa aiheen parissa. Hankkeen toteutti tavoitetta varten perustettu Puolellasi ry. yhteistyössä sijaishuollon toimijoiden ja järjestöjen kanssa.

Hankkeessa työskenneltiin yli 70 nuoren kanssa. Kahdessa-toista työskentelykokonaisuudessa järjestettiin yhteensä noin 40 tapaamiskertaa. Sijaishuoltoapaikkojen aikuiset perehdytettiin nuorten kanssa käsiteltäviin asioihin ja työskentelytapoihin. Sosiaalityöntekijöitä ja huoltajia tiedotettiin nuorten osallistumisesta hankkeeseen kirjallisesti. Hankkeen aikana tehtiin yhteistyötä myös Osallisuuden Ajan kokemusasiiantuntijoiden ja SOS-kehittäjänuorten kanssa.

Projektin aikana löytyi lähestymistapa käsitellä nuorten oikeuksia vahvasti perus- ja ihmisoikeuslähtöisesti. Oikeuksia käsiteltiin nuorten kanssa tässä oppaassa kuvattavan mallin mukaisesti. Yksityiskohtaisia kysymyksiä pohdittiin nuorten toiveita ja tarpeita kuullen. Tarkastelu oli ilmiölähtöistä, ei nuorten henkilökohtaisia asioita käsittelevää.

- Nuorilta saadun palautteen perusteella heille on ollut pääsääntöisesti hyvin tärkeää päästä pysähtymään oikeuksiaan koskevien asioiden äärelle.

- Oikeuksia koskevat keskustelut tuntuivat nuorista merkityksellisiltä, eikä aiheiden käsittelyä pidetty liian vaikeana.

- Nuorille syntyi pääsääntöisesti tunne siitä, että asioita lähestyttiin uudenaikaisesta näkökulmasta.

- Nuoret kuvasivat ymmärryksensä omasta asemastaan ja vaikutusmahdollisuuksistaan parantuneen työskentelyn myötä.

Aikuisten mukaan oikeuksien äärelle pysähtyminen todella vahvasti parhaassa tapauksessa nuoren osallisuutta arjessa. Aikuiset kertoivat tämän näkyneen esim. nuoren vahvempaan haluna vaikuttaa palavereissa, kiinnostuksena saada tietoa omista asiakasdokumenteistaan sekä haluna käydä keskustelua esim. kohtelustaan, rajoitustoimenpiteistä ja sijaishuoltoapaikan säännöistä.

Toivottavasti nämä positiiviset kokemukset kannustavat kaikkia aikuisia edistämään omalta osaltaan nuorten oikeutta tietoon!

Hankkeen aikana nousseista ajatuksista ja kokemuksista voi lukea lisää osoitteesta: www.noja.io/artikkelit

1.3 Tärkeitä oikeuksia sijaishuollossa -verkkomateriaali

Oppaan yhteydessä julkaistaan verkkomateriaali, joka käsittelee nuoren oikeuksia sijaishuollossa. Se on suunnattu sekä aikuisille että nuorille, ja toivomme sen tarjoavan tukea aikuisten ja nuorten oikeuksia koskevalle vuoropuhelulle.

Materiaalissa käydään läpi nuorelle kuuluvien perus- ja ihmisoikeuksien sisältöjä sijaishuollon näkökulmasta. Oikeuksia koskevien tekstien alussa kuvataan, mitä ja miten nuoren elämässä tärkeitä asioita oikeuksilla suojataan. Tämän jälkeen tarkastellaan oikeuksien turvaamista erityisesti sijoituksen aikana. Materiaali sisältää lisäksi aihetta taustoittavia kysymyksiä, esim. miksi oikeuksia koskeva tieto on nuorelle tärkeää ja mitä lapsen edulla tarkoitetaan eli samoja teemoja kuin tässä oppaassa.

Tarkoitus on, että materiaali kestäisi aikaa, vaikka lainsäädäntö ja järjestelmät muuttuvat nopeasti. Teksteissä on haluttu kuvata ennen kaikkea perus- ja ihmisoikeuksien perustavanlähtöisiä ideoita ja tavoitteita. Materiaali ei pyri vastaamaan yksityiskohtaisiin tiedontarpeisiin, mutta on hienoa, jos se onnistuu niitä herättämään. Vastaukset löytyvät toivottavasti nuorten ja aikuisten yhteisissä keskusteluissa.

Verkkomateriaalin sisällöt ovat syntyneet NOJA-hankkeen kokemuksista puhua nuorille heidän oikeuksistaan. Tekstejä on myös erikseen työstetty nuorten kanssa. Yhdessä on pohdittu oikeuksien sisältöjä ja käytettävää kieltä sekä ideoitu kuvituksia. Materiaalista on pyydetty palautetta eri yhteistyötahojen aikuisilta, ja tekstejä ovat kommentoineet myös tutkijat ja lapsen oikeuksien asiantuntijat. Kieltä on mietitty yhdessä selkokielen asiantuntijan kanssa.

On toivottavaa, että verkkomateriaalia hyödynnetään myös erilaisten jatkokehittelyjen pohjana. Sisältöjä hyväksikäyttäen voi esim. laatia yhdessä nuorten kanssa oman esitteen nuoren oikeuksista ja niiden turvaamisesta juuri heidän omassa sijaishuolto paikassaan.

Verkkomateriaali löytyy osoitteesta:
www.oikeudetsijaishuollossa.fi

Materiaali löytyy sivustolta myös
tulostettavassa pdf-muodossa.

2

Tieto osallistaa!

"Se, että tietää oikeuksistaan, on kaiken alku."¹

2.1 Oikeuksia koskevan tiedon merkitys

Jokainen nuori täydentää jatkuvasti kuvaa itsestään ja maailmasta, mikä luo tarvetta asioiden jäsentämiseen ja käsitteellistämiseen. Nuoren itseään koskevalle ymmärrykselle on annettava suuri arvo, sillä se on ihmisenä kasvamisen perusta. Lisäksi nuori rakentaa ymmärrystä ja suhdetta ulkoiseen maailmaan.

Sijaishuolto on hyvin erityinen huolenpidon konteksti, jota lainsäädäntö ohjaa vahvasti. Vastuu nuoren suojelusta ja huolenpidosta jakautuu usealle taholle, ja nuoren tilannetta tarkastellaan erilaisten asiakirjojen, suunnitelmien, kirjausten ja päätösten kautta. Kaiken keskellä nuoren voi olla vaikeaa rakentaa jäsentynyttä kuvaa tilanteestaan ja ympäröivästä todellisuudesta – eli sitoa sijaishuolto osaksi omaa ainutlaatuista kasvutarinaansa ja elämänpolkuaan.

"Olet epätietoisena systeemissä, joka palloitelee joka puolelle. Nuorta saattaa pelottaa, koska valtiohan on ylin auktoriteetti. Olet siinä tosi pienenä ja voimattomana."

Tässä auttaa ymmärrettävällä tavalla annettu tieto lastensuojelun järjestelmästä sekä nuoren omista oikeuksista ja asemasta. Tieto auttaa nuorta rakentamaan yhteyksiä eri asioiden välille, muodostamaan käsityksensä itseään koskevista asioista sekä ilmaisemaan mielipiteensä ja toivomuksensa asioihinsa liittyen.

Nuorten puheissa korostuu usein kokemus *reiluudesta*, jota voidaan pitää oikeudenmukaisuuden synonyymina. Nuori muodostaa arjen kokemusten kautta käsityksensä siitä, miten

elämä kohtelee häntä, ja milloin asiat tapahtuvat reilulla eli oikeudenmukaisella tavalla. Myös nuoren kuva omasta arvokkuudestaan rakentuu pitkälti sen varaan, miten aikuiset kohtaavat hänet, ja näyttäytyykö aikuisten toiminta taroituksenmukaiselta. Tämä korostuu erityisesti tilanteissa, joissa nuoren elämäntilanne on haasteellinen.

"Menin virran mukana. Päätöksiä tehtiin. En valittanut, koska ajattelin, ettei minulla ole kuitenkaan sananvaltaa mihinkään."

Asianmukaisen tiedon avulla nuoren on mahdollista arvioida paremmin aikuisten tekemiä ratkaisuja ja asettaa ne laajempaan kokonaisuuteen. Tieto omista oikeuksista ja aikuisten velvollisuuksista turvata nämä oikeudet auttaa siten nuorta pohtimaan, miten häntä on kohdeltu.

Parhaassa tapauksessa ymmärrettävällä tavalla annettu tieto vahvistaa nuoren *luottamusta* aikuisiin, heidän tekemiinsä päätöksiin ja sijaishuollon järjestelmään laajemmin. Kun nuori pystyy arvioimaan ja ymmärtämään aikuisten tekemiä ratkaisuja sekä asettamaan ne laajempaan kokonaisuuteen, hän voi entistä paremmin sitoutua niihin myös itse.

"Nyt vasta, kun on itsekkin kuullut, mitä oikeudet ovat, ymmärtää paremmin, miksi niitä pitää joskus rajata. Jos nuori haluaa mennä paikkoihin, jotka eivät ole turvallisia hänelle, silloin liikkumisvapautta pitää rajoittaa, jotta oikeus koskemattomuuteen toteutuu."

¹Sitaatit ovat lainauksia Lapsen Maailma -lehdessä (2/20) ilmestyneestä artikkelista "[Kun lapsi joutuu lastensuojelulaitokseen, mitkä ovat hänen oikeutensa?](#)", jossa haastateltiin Osallisuuden Ajan kokemusasiantuntijoita.

TIETO OMISTA OIKEUKSISTA JA ASEMASTA SIIJAISHUOLLOSSA AUTTAVAT NUORTA

Huom!

Katso myös verkkomateriaali: ["Miksi oikeudet on tärkeä tuntee?"](#)

Asianmukaisen tiedon avulla nuori saa myös välineitä toimia, jos hän kokee turvattomuutta ja epävarmuutta. Tiedon merkitystä *turvataitojen* näkökulmasta ei pidä aliarvioida. Nuoren oma ymmärrys ja tieto oikeuksistaan voi toimia ratkaisevana suojaavana tekijänä tilanteessa, jossa nuoren oikeuksia on loukattu, eivätkä ympärillä olevat aikuiset syystä tai toisesta reagoi tilanteeseen riittävästi.

Kaikissa edellä kuvatuissa tilanteissa nuoren oma toimijuus vahvistuu, eli tieto ja ymmärrys voimaannuttavat nuorta positiivisella tavalla. Tunne ja kokemus siitä, etteivät asiat vain tapahdu, vaan niihin voi vaikuttaa, lisääntyy. Toisin sanoen tieto ja ymmärrys vahvistavat kokemuksia *osallisuudesta*, mitä voidaan pitää yhtenä sijoitetun nuoren hyvinvoinnin keskeisimmistä ulottuvuuksista.

2.2 Vuorovaikutus ymmärryksen syntymisen välineenä

Nuorta voimaannuttava ja hänen osallisuuttaan vahvistava ymmärrys omista oikeuksistaan ja asemastaan rakentuu vuorovaikutuksessa aikuisten ja muiden nuorten kanssa. Oppimisen ja ymmärtämisen kannalta on oleellista, että nuori voi kokea vuorovaikutusympäristönsä turvallisena ja hyvintahutoisena. Ympäristön on hyvä myös haastaa kriittiseen pohdintaan ja antaa tilaa nuoren kokemuksille ja kysymyksille.

MITÄ TARKOITETAAN OSALLISUUDELLA?

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukainen osallisuus tarkoittaa lasten ja aikuisten välistä vastavuoroiseen kunnioitukseen perustuvaa tiedon jakamista ja vuoropuhelua, jossa lapset voivat oppia, miten heidän näkemyksensä ja aikuisten näkemykset otetaan huomioon ja miten ne vaikuttavat asioiden käsittelyn lopputulokseen.

On tärkeää, että aikuisen ja nuoren välinen vuorovaikutus on *dialogista*. Nuoren tulee saada liittyä keskusteluun tasa-vertaisesti omine kokemuksineen ja näkökulmineen muita kuunnellen. Aikuinen ohjaa vuorovaikutusta siten, että se mahdollistaa erilaisten kokemusten ja näkökulmien käsittelyn sekä lopulta myös uusien asioiden oivaltamisen ja oppimisen.

Jotta tasavertaisuuden kokemus voidaan turvata, on kokemuksia ja ilmiöitä hyvä käsitellä mahdollisimman arkikielisesti. Silloin, kun keskustelun yhteyteen on liitettävä oikeudellisia käsitteitä, on niiden merkitystä tärkeä kuvata nuorelle mahdollisimman selkeästi ja ymmärrettävästi. Konkreettisia esimerkkejä ja kielikuvia kannattaa hyödyntää. Ymmärrys lisää nuoren mahdollisuuksia sanoittaa kokemuksiaan ja mielipiteitään sekä suunnata toimintaansa uudelleen.

Lapsen etu on hyvä esimerkki käsitteestä ja arviointipisteestä, joka voi aiheuttaa nuorelle hämmennyksen, osattomuuden ja epäoikeudenmukaisuudenkin kokemuksia. Jos nuorelle annetaan tilaisuus ymmärtää, mihin kriteereihin lapsen etua koskeva arviointi on lastensuojelussa sidottu ja mitä nämä kriteerit merkitsevät hänen asiansa käsittelyn

yhteydessä, voi nuoren kokemus olla hyvä ja rakentaa oikeudenmukaisuuden ja luottamuksen kokemusta. Jos nuori näkee oman etunsa arvioinnin joko kokonaisuudessaan tai jonkin kriteerin osalta hyvin toisin kuin aikuinen, on hyvä pysähtyä pohtimaan, mitkä asiat nostavat ristiriidan esiin.

LAPSEN ETU

Lapsen etu on yksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen peruseriaatteista. Lapsen edun arviointi on keino, jolla turvataan nuorelle kuuluvat oikeudet mahdollisimman täysimääräisesti.

Lastensuojelulain 4 §:n 2 momentissa kuvataan lapsen edun määrittely lastensuojelussa. Sen mukaan huomiota on kiinnitettävä ensinnäkin siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapsen huollolle asetettuja tavoitteita (kohdat 1–5). Lisäksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapsen mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa itseään koskevassa asiassa ja huomioivat lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan.

Katso myös verkkomateriaalista "[Mikä lapsen etu?](#)"

Nuoren kokemukset muodostavat keskeisen lähtökohdan uuden oppimiselle myös hänen oikeuksiaan koskevien kysymysten osalta. On tärkeää, että oppimisprosessissa annetaan

tilaa jatkuvuudelle, asioiden kehittelylle ja syventämiselle. Käsiteltävissä näkökulmissa on kyse ikään kuin palapelin paloista: kokonaiskuva saa hahmonsa vasta, kun paloja on riittävästi.

Kokemus hyvästä ja nuorta kunnioittavasta vuorovai-
kutuksesta on vahvasti yhteydessä nuoren kokemukseen oikeuksiensa turvaamisesta. Tällainen kokemus voi syntyä, kun nuorelle jaetaan tietoa hänen oikeuksistaan ja niiden merkityksestä sekä kannustetaan häntä keskusteluun ja rohkaistaan ilmaisemaan mielipiteitään avoimesti.

2.3 Entä velvollisuudet?

Perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat ihmisyyden perusteella jokaiselle. Niitä ei voida ottaa tai luovuttaa pois, eikä niiden arvo ja merkitys perustu ansaitsemiseen. Nuoren on ensisijaisen tärkeää sisäistää tämä.

Lisäksi perus- ja ihmisoikeusjärjestelmään sisältyy perustavanlaatuisesti ajatus siitä, että yhteiskunnan ja jokaisen yksilön tulee omalta osaltaan kunnioittaa ja turvata näitä oikeuksia. Siksi lasten ja nuorten kanssa oikeuksista puhuttaessa on tärkeää puhua myös velvollisuuksista.

Lasten ja nuorten kohdalla velvollisuudet näkyvät arjen kasvatustilanteissa. Nuoruus on merkittävää aikaa: se valmentaa aikuisuuteen, jossa yhteiskunnallisen, sosiaalisen ja taloudellisen toimijuuden rajat liittyvät mitä suurimmassa määrin kykyyn toimia vastuullisesti.

Nuori oppii vastuulliseen ajatteluun arjessa harjoittelemalla aikuisen ohjauksessa. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetään aikuisen velvollisuudesta tukea ja edistää nuoren itsenäistymistä sekä kasvamista

vastuullisuuteen ja aikuisuuteen. Nämä tavoitteet tukevat toisiaan: nuoren tulee saada kokemuksia itsenäisestä ja vastuullisesta suoriutumisesta elämässään.

Velvollisuuksia koskevaan keskusteluun onkin hyvä liittää näkökulma nuoren oikeudesta kasvatukseen ja sen merkityksestä sijaishuollossa. Vastuullisuus vaatii sitoutumista, reflektointia ja konkreettisia taitoja, jotka kasvatuksen tulee turvata. Vastuullisuuteen itseä ja muita kohtaan tulee liittää

VINKKI

Liikenne on mitä parhain esimerkki kuvaamaan oikeuksia ja velvollisuuksia koskevan tiedon merkitystä. Jos liikenteessä ei tunne sääntöjä, voi siellä liikkuminen tuntua kaoottiselta ja pelottavalta. Liikenteen sujuva ja turvallinen toiminta perustuu siihen, että siellä kulkevat tuntevat omat oikeutensa ja kunnioittavat toisten oikeuksia. Liikennettä valvotaan, ja rikkomuksista tulee seuraamuksia.

Liikennemetaforan kautta nuorta voi ohjata ajattelemaan, että myös lastensuojelussa on kyse järjestelmästä, jota ohjaavat oikeuksia ja velvollisuuksia luovat säännöt. Kun näitä yhteisiä sääntöjä, eli lakia, noudatetaan, järjestelmä turvaa nuoren oikeuksia. Mitä paremmin nuori tuntee yhteiset säännöt, sitä paremmin hän pystyy toimimaan järjestelmässä – toisin sanoen sitä osallisempi hän on. Tätä vertauskuvaa käytettiin nuorten kanssa NOJA-hankkeessa.

myös arvostamisen ja kunnioittamisen asenne, kyky tunnistaa niin omia kuin kanssaihminen tarpeita ja kyky toimia oikeuksia turvaten ja edistäen. Kasvaakseen vastuuseen nuori tarvitsee tietoa ja ymmärrystä sekä omista että muiden perus- ja ihmisoikeuksista.

3

Tiedolliset oikeudet lainsäädännössä

LASTEN JA NUORTEN TIEDOLLISET OIKEUDET perustuvat Suomea sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Sen 12 artiklassa turvataan oikeus osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen.

Alaikäisten osallisuus on turvattu myös perustuslaissa. Perustuslain 6.3 §:ssä painotetaan kaikkien alaikäisten mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lisäksi muistutetaan, että lapsia tulee kohdella aikuisiin nähden tasa-arvoisesti.

Osallisuus on keskeinen nuorelle kuuluva oikeus sekä ihmisoikeusperiaate, joka on otettava huomioon kaikkien oikeuksien yhteydessä. Osallisuuden turvaaminen on lähtökohta kaikessa alaikäisten kanssa tehtävässä työssä, siis mitä suurimmissa määrin myös lastensuojelun sijaishuollossa.

Osallisuuden toteutumisen keskeisimpiä edellytyksiä on, että nuorella on käytettävissään riittävästi tietoa oikeuksistaan ja niiden turvaamisesta. Lapsen oikeuksien sopimuksen 42 artiklassa säädetään nimenomaisesti velvollisuudesta saattaa kaikki sopimuksen periaatteet ja määräykset aktiivisesti lasten ja nuorten tietoon.

Kansallisessa lastensuojelulainsäädännössä nuoren tiedolliset oikeudet on turvattu yksityiskohtaisesti. Lainsäädäntöön sisältyy säännöksiä sekä lasten ja nuorten oikeudesta tietoon että ammattilaisten velvollisuudesta turvata tiedolliset oikeudet. Tiedollisten oikeuksien edistäminen kuuluu sijoituksen aikana lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle ja nuoren sijaishuoltopaikan aikuisille.

Lapselle on hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. (Lastensuojelulaki 5 §)

Sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 5 §)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostettava niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä. (Lastensuojelulaki 53 §)

Lainsäädännössä korostetaan tiedon *ymmärrettävyyttä*. Tämä edellyttää, että jokaisen nuoren kohdalla harkitaan erikseen juuri hänelle sopiva tapa käsitellä asioita. Lisäksi on tärkeää, että aikuinen jakaa tietoa *aktiivisesti*. Tietoa tulee antaa nuorelle avoimesti ja oma-aloitteisesti eikä vain pyynnöstä.

TIEDOLLISTEN OIKEUKSIEN TURVAAMINEN LAITOSHOIDOSSA

Lastenkodeissa nuorten osallisuutta ja tiedollisia oikeuksia turvaavia välineitä ovat *omavalvontasuunnitelma* sekä sen osana laadittava *hyvää kohtelua koskeva suunnitelma*. Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma toimii tärkeänä työvälineenä nuorten ja aikuisten välisessä vuoropuhelussa, kun keskustellaan lastenkodin tehtävistä sekä nuoren asemasta ja oikeuksista sen asiakkaana. Laki velvoittaa pitämään suunnitelmat yleisesti nähtävillä sekä tarkastamaan ne säännöllisesti, mikä luo pohjaa keskustelun jatkuvuudelle nuorten ja aikuisten välillä.

Lue lisää nuorta osallistavasta omavalvontatyöstä Lastensuojelun Keskusliiton ja NOJA-hankkeen yhteisjulkaisusta "Meidän oma valvontasuunnitelma – Opas nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa".

Nuoren oikeusturvaa on haluttu lastensuojelulaissa vahvistaa säätämällä erillinen pykälä oikeudesta saada tietoa käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista sekä mahdollisuudesta oikeusapuun. Eduskunnan oikeusasiamies on toistuvasti painottanut nuoren oikeutta saada tietoa siitä, miten hän voi toimia mahdollisissa ristiriitatilanteissa. Nuoren tulee saada tietoa päätöksiin liittyvistä valitusmahdollisuuksista ja kanteluviranomaisista sekä siitä, miten hän voi kertoa kohtelustaan esim. kunnan sosiaaliasiamiehelle ja valvontaviranomaisille.

Lastensuojelulain 32a §:n mukaan lapselle on viipymättä annettava tieto hänellä käytettävissä olevista muutoksenhaku- ja oikeussuojakeinoista sekä mahdollisuuksista oikeusavun saamiseen. Tiedot on annettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso sekä vastaanottajan kommunikaatiomenetelmä.

Myös muiden kuin sijaishuollon aikuisten rooli on nuoren tiedontarpeiden näkökulmasta merkittävä. Esim. terveydenhuollon ammattilaisilla on velvollisuus antaa nuorelle hänen hoitoaan ja potilastietojen käsittelyä koskevaa tietoa. Se, että lapset ja nuoret saavat tietoa oikeuksistaan, on kaikkien aikuisten yhteinen tehtävä. Kun jokainen edistää asiaa omalla kohdallaan, nuorelle rakentuu jatkuvasti täydentävä kuva omista oikeuksistaan sekä niiden turvaamisesta.

Eduskunnan oikeusasiamies on painottanut mm. seuraavia asioita tiedollisten oikeuksien osalta:

1. Lapsella tulee olla aina hänen iästään riippumatta **oikeus saada tietoa** mm. siitä, minkälaisia toimivaltuuksia ja velvollisuuksia viranomaisella tai lastensuojelulaitoksella on, millä tavoin lapsi pystyy esittämään omia näkemyksiään, mikä merkitys niillä on ja mitä velvollisuuksia ja oikeuksia lapsella on.
2. Päätöksiä tiedoksi annettaessa olosuhteiden tulisi olla sellaiset, että **lapsi pystyy tosiasiallisesti vastaanottamaan ja ymmärtämään** hänelle kerrottavaa tietoa ja selvitystä päätösten perusteista.
3. Lapsen oikeusturvan takaamiseksi lapselle olisi syytä **antaa kopio päätöksestä** silloinkin, kun lapsi ei halua alkuperäistä päätöstä itselleen. Tämä mahdollistaa sen, että hän voi myös myöhemmin rauhassa tutustua päätökseen ja sen perusteluihin sekä siihen liitettyyn muutoksenhakuohjaukseen.

Katso lisää osoitteesta: www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut

4

Mikä tieto on keskeistä?

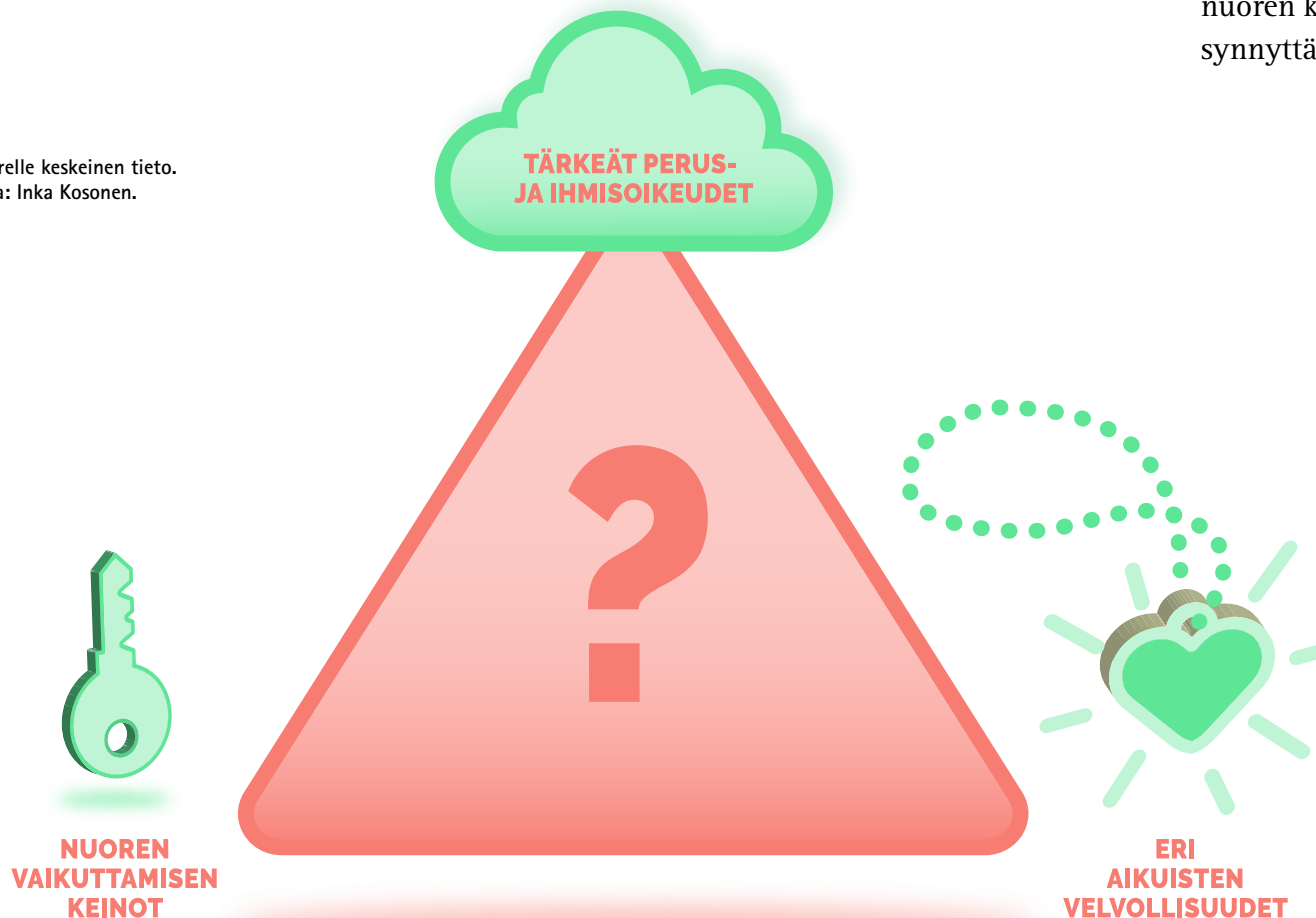

SEURAAVAKSI KÄYDÄÄN LÄPI sitä, mikä tieto on nuorelle sijoituksen aikana keskeistä ja miten aiheita voi käsitellä yhdessä nuoren kanssa. Aluksi tarkastellaan nuorelle kuuluvia perus- ja ihmisoikeuksia sekä niiden erityistä merkitystä. Sen jälkeen käydään läpi nuoren eri osallistumisoikeuksia eli keinoja vaikuttaa omiin asioihinsa. Lopuksi kerrotaan oikeuksien

turvaamisesta ja pohditaan sijaishuollon aikuisten vastuita. Tätä jaottelua ja lähestymistapoja on käytetty, kun NO-JA-hankkeessa on työskennelty nuorten kanssa.

Mukana on konkreettisia ideoita siitä, kuinka oikeuksia ja niiden turvaamista voi käsitellä yhdessä nuoren kanssa. Käsitelyideoita voi soveltaa joustavasti sekä ryhmämuotoisessa työskentelyssä että kahdenkeskisissä keskusteluissa nuoren kanssa. Toivottavasti aiheiden ja ideoiden tarkastelu synnyttää myös uusia yhteisiä kysymyksiä ja keskusteluja!

Nuorelle keskeinen tieto.
Kuva: Inka Kosonen.

Pssst...

Löydät konkreettiset ideat oikeuksien käsittelyyn nuoren kanssa oppaasta tämän kuvakkeen avulla.

4.1 "Kaikkein tärkeimmät asiat" – nuorelle kuuluvat perus- ja ihmisoikeudet

Jokaisella – niin nuorella kuin aikuisella – on henkilökohtainen kokemus oman elämänsä tärkeistä asioista. Lisäksi on olemassa yleinen käsitys asioista, jotka muodostavat perustan jokaisen ihmisen hyvälle ja ihmisarvoiselle elämälle. Tällöin puhutaan ihmisen vapautteen, osallisuuteen, tasa-arvoon sekä taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin mahdollisuuksiin liittyvistä asioista. Nämä *kaikkein tärkeimmät asiat* on haluttu turvata suojaamalla ne jokaiselle perus- ja ihmisoikeuksina.

Nuorten kanssa on tärkeä keskustella siitä, että perus- ja ihmisoikeuksissa on pohjimmiltaan kyse niiden asioiden turvaamisesta, joiden ajatellaan muodostavan nuoren hyvän elämän ja hyvän nuoruuden perustan. Samalla huomataan, että oikeuksissa on kyse hyvin konkreettisten ja arkisten asioiden turvaamisesta. Nuorilla tällaisia ovat esim. ajanvietto kavereiden kanssa, viihtyisä asuinympäristö, terveellinen ruoka, koulunkäynti ja siihen saatava tuki, mahdollisuus päättää omasta ulkonäöstään sekä mielekäs ja riittävä vapaa-aika.

Kaikki perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat nuorille sijoituksen aikana yhdenvertaisesti. Perus- ja ihmisoikeuksien *jakamattomuudella* tarkoitetaan sitä, että ne ovat keskenään yhtä tärkeitä ja toisistaan riippuvaisia. Sijaishuollon yhteydessä tietyt perus- ja ihmisoikeudet korostuvat kuitenkin

erityisesti. Voidaan ajatella, että on olemassa oikeuksia, jotka nuoren on sijoituksensa aikana erityisen tärkeä tuntea.²

MITÄ PERUS- JA IHMISOIKEUDET OVAT?

Perusoikeuksilla tarkoitetaan Suomen perustuslaissa turvattuja oikeuksia.

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan kaikille ihmisille turvattuja oikeuksia, joista on sovittu yhdessä eri valtioiden kesken. Ihmisoikeudet sisältyvät kansainvälisiin yleismaailmallisiin ja alueellisiin ihmisoikeussopimuksiin.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on tärkein alaikäisten oikeuksia koskeva ihmisoikeussopimus. Lapsen oikeuksien sopimus huomioi laajasti alaikäisten oikeudet ja sopimukseen sisältyy erityisiä velvoitteita toteuttaa eri tavalla haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten oikeudet. Alaikäisille kuuluvista oikeuksista käytetään usein nimitystä lapsen oikeudet.

Lisätietoa perus- ja ihmisoikeuksista:

www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeudet

www.ihmisoikeudet.net

Lisätietoa lapsen oikeuksista: www.lapsenoikeudet.fi

²Seuraavassa oikeuksien pilvikartassa ja verkkomateriaalissa käsiteltävät oikeudet ovat valikoituneet siksi, että niihin liittyvät ilmiöt ovat sijaishuollossa erityisesti esillä. (ks. myös HE 252/2006 lastensuojelussa erityisesti huomioitavista perusoikeuksista). Myös kaikki muut perus- ja ihmisoikeudet ovat nuorelle tärkeitä, eikä tarkastelua ole syytä rajoittaa ainoastaan näihin oikeuksiin.

Tärkeitä oikeuksia sijaishuollossa

Kuva: Inka Kosonen.

Käykää läpi, mitä nuorelle tärkeitä asioita kukin oikeus suoja. Entä miten nämä oikeudet näkyvät nuoren elämässä erityisesti sijoituksen aikana?

Keskustelun tukena voi käyttää verkkomateriaalin tietoa oikeuksien sisällöistä.

Oikeuksien pilvikartta on liitteenä, josta sen voi myös tulostaa.

Missä säädetään perusoikeuksista?
Entä ihmisoikeuksista?

Mitkä oikeuksista kuuluvat vain alaikäisille?
Mikä on tärkein alaikäisten oikeuksia koskeva ihmisoikeussopimus?

Perus- ja ihmisoikeuksia tulee kunnioittaa, niiden toteutumista tulee aktiivisesti edistää ja niihin voidaan puuttua vain laissa erikseen säädetyissä tilanteissa.

Lisäksi nuoren on tärkeä hahmottaa, mikä vaikutus on sillä, että tietyt asiat on suojattu juuri perus- ja ihmisoikeuksien tasolla. Ydinasia on, että perus- ja ihmisoikeudet antavat niillä turvattaville asioille erityisen vahvan suojan ja että ne kuuluvat yhdenvertaisesti kaikille.

Perus- ja ihmisoikeudet velvoittavat aikuisia turvaamaan lasten ja nuorten oikeudet aktiivisesti. Toteuttaakseen tätä aikuiset käyttävät lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa kasvatusta ja päätöksentekovaltaa. Samalla alaikäisille kuuluvat perus- ja ihmisoikeudet asettavat aikuisten vallankäytölle myös rajat. Vallasta puhuminen lastensuojelussa on tärkeää, sillä siihen liittyvät nuorten kokemukset kohtelusta ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta.

KÄSITTELYIDEAT

- Mitä velvollisuus kunnioittaa muiden perus- ja ihmisoikeuksia tarkoittaa käytännössä? Millaisin eri tavoin sijaishuoltopaikan nuoret ja aikuiset kunnioittavat esimerkiksi toistensa yksityisyyttä?
- Kuvitelkaa maailma, jossa kenelläkään ei olisi mitään oikeuksia. Kuka käyttäisi silloin valtaa? Entä mitä, jos vain aikuisilla olisi perus- ja ihmisoikeuksia? Millaista olisi lasten ja nuorten elämä sellaisessa maailmassa?
- Millaisia erilaisia seuraamuksia voi tulla, jos loukkaa toisen oikeuksia? Mitä voi seurata, jos esimerkiksi loukkaa toisen koskemattomuutta?

Oikeus yksityisyyteen oli yksi nuoria erityisesti kiinnostava aihe NOJA-tapaamisissa. Nuoret halusivat keskustella yksityisyyden rajoista ja niiden suojaamisesta, kuten esimerkiksi kysymyksistä, jotka liittyvät omaan tilaan ja yhteydenpitoon ystävien kanssa.

Nuoria kiinnosti NOJA:ssa pohtia myös sitä, milloin alaikäinen on rikos- tai vahingonkorvausoikeudellisessa vastuussa.

4.1.1 OIKEUKSIEN RISTIRIIDAT

Usein sanotaan, että sijaishuolto on hyvin perus- ja ihmisoikeusherkkää aluetta. Sijaishuollon tehtävänä on turvata nuoren oikeuksien toteutuminen, mutta nuori voi joskus kokea, että hänen oikeutensa toteutuvat ristiriitaisesti.

Nuoren kokemuksiin vaikuttavat aikuisten toimet ja päätökset, joita he perustelevat nuoren edun turvaamisella. Aikuisten on välillä ratkaistava, aiheutuuko nuorelle vaaraa tai vahinkoa siitä, että hän käyttää jotain hänelle kuuluvaa oikeuttaan. Jos näin on, aikuisten velvollisuus on ratkaista ristiriita ja turvata etusijalla oleva oikeus riittävästi. Tämä voi tarkoittaa, että heidän täytyy samalla rajoittaa jotain toista nuoren oikeutta.

Rajoituksista ei päätetä ilman painavia syitä. Nuoren on tärkeää ymmärtää, että hänen oikeuksiaan voidaan rajoittaa, mutta vain tarkkaan säännellyissä tilanteissa.

Nuoren on tärkeä ymmärtää, että hänen oikeuksiensa rajoittaminen on mahdollista, mutta kuitenkin vain tarkkaan säännellyissä tilanteissa. Sijoitus kodin ulkopuolelle luo jo itsessään oikeuksien ristiriitatilanteen, jossa nuoren ja hänen perheensä perhe-elämän suojaan puututaan merkittävästi nuoren huolenpidon ja suojelun turvaamiseksi. Sijoituksen aikana ristiriitatilanteita synnyttävät erityisesti lastensuojelulain mukaisten sijaishuollon rajoitusten käyttö.

Sijaishuollon rajoitukset

Sijaishuollon rajoituksia, niiden merkitystä sekä toteuttamistapaa on tärkeä käydä nuorten kanssa riittävästi läpi. Jo heti sijoituksen alussa tulee keskustella siitä, millaisia rajoituksia ja millaisissa tilanteissa sijaishuoltopaikassa voidaan käyttää. Keskeinen tiedontarve liittyy luonnollisesti myös tilanteisiin, joissa on selvitettävä nuoren mielipide rajoituksen käytöstä sekä arvioitava rajoituksen toteutusta yhdessä nuoren kanssa.

Kaikkia sijaishuoltopaikkoja ja sijaishuollon muotoja haastaa käytännön kysymys rajoitusten käytön ja kasvatuksellisten keinojen välisestä rajanvedosta. Nuoren huolenpitoon ja kasvatukseen liittyvillä käytännöillä, esim. sijaishuoltopaikan säännöillä, ei saa puuttua nuoren perus- ja ihmisoikeuksiin. Käytännöt eivät saa siten tosiasiallisesti johtaa oikeuksien rajoittamiseen. Perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuminen on sallittua vain lastensuojelulakiin perustuvilla rajoituksilla.

Rajanvedon hahmottamista auttaa perus- ja ihmisoikeuksien tuntemisen lisäksi käsitys rajoitusten käytön yleisistä edellytyksistä, joista aikuisen on hyvä käydä keskustelua nuoren kanssa. Nuoren kanssa voidaan puhua esim. siitä, että rajoitusten käyttö perustuu jokaisen kohdalla yksilölliseen,

KÄSITTELYIDEAT

LASTENSUOJELULAIN ERI RAJOITUKSIIN voi tutustua yhdessä esim. seuraavien kysymysten avulla:

- Minkälaisissa käytännön tilanteissa aikuiset voivat käyttää rajoitusta?
- Mitä nuoren oikeuksia aikuiset turvaavat rajoituksen avulla? Entä mitä nuoren perus- ja ihmisoikeutta tai -oikeuksia aikuiset silloin rajoittavat?
- Ketkä voivat käyttää rajoitusta ja päättää sen käytöstä?
- Jos rajoituksen käytölle on olemassa laissa aikaraja, miten kauan rajoitus voi enimmillään kestää?
- Mitä nuori voi tehdä, jos hän on eri mieltä rajoituksen käytöstä?

Huom!

Katso myös verkkomateriaali: ["Mitä ovat sijaishuollon rajoitukset?"](#)

tilannekohtaiseen arvioon. Toisin sanoen: jos kyse on lakiin perustuvasta rajoittamisesta, sitä ei voi soveltaa rutiininomaisesti kaikkiin nuoriin. Yhteistä keskustelua kannattaa käydä myös siitä, miten voimakkaasti yhteisillä säännöillä voidaan rajata nuoren vapautta toimia, ja milloin on tehtävä rajoituspäätös.

Keskeiset näkökulmat liittyvät rajoitusten *viimesijaisuuteen ja välttämättömyyteen*. Tämä tarkoittaa keskustelua siitä, riittävätkö tilanteessa tavalliset kasvatuskeinot vai onko

aikuisten ainoa mahdollisuus – ja velvollisuus – käyttää lastensuojelulain rajoituksia. Viimesijaisuus ja välttämättömyys liittyvät lisäksi rajoitusten käytön keston: rajoituksen käyttö on lopetettava heti, kun tilanteessa riittävät kasvatukselliset keinot.

Nuoren on ennen kaikkea välttämätöntä ymmärtää, ettei aikuisten toiminta saa milloinkaan olla häntä alistavaa tai nöyryyttävää eikä aiheuttaa hänelle kipua. Tällöin on aina kyse lainvastaisesta, nuoren oikeuksia loukkaavasta kohtelusta.

4.2. "Vaikuttamisen avaimet" – nuoren osallistumisoikeuksia sijaishuollossa

Osallisuuden keskeinen merkitys liittyy ihmisen vapauden ja itsemääräämisoikeuden kokemuksiin. Lastensuojelun asiakkaana nuori ei voi itse määrätä, miten häntä koskevia päätöksiä ratkaistaan. Osallisuus omissa asioissa on sen sijaan turvattu säätämällä nuorelle kuuluvista osallistumisoikeuksista.

Osallistumisoikeuksien tavoitteena on varmistaa, että nuori voi vaikuttaa omiin asioihinsa mahdollisimman tehokkaasti ja kokea, että hänen asiansa on käsitelty oikeudenmukaisesti. Siksi jokaisen nuoren tulee ymmärtää, millaisia erilaisia vaikuttamisen keinoja lainsäädännössä on hänelle turvattu. Osallistumisoikeuksien tuntemisen ohella on tärkeä oppia hahmottamaan tilanteet, joissa osallistumisoikeuksilla on merkitystä. Tähän, kuten myös osallistumisoikeuksiensa käyttöön, nuori tarvitsee usein aikuisen apua ja tukea.

Avun tarve ja auttamistavat vaihtelevat suuresti nuoresta ja tilanteesta riippuen. Useimmiten läheisten, arjen aikuisten

Oikeus osallisuuteen ja vaikuttamiseen on nuorelle kuuluva perus- ja ihmisoikeus, jonka sisältöä täsmennetään lastensuojelulaissa ja muissa sijaishuoltoa koskevissa laeissa.

MITÄ SOSIAALIASIAMIES TEKEE?

Sosiaaliasiamiehen tehtävänä on:

- avustaa muistutuksen tekemisessä
- tiedottaa asiakkaan oikeuksista
- toimia muuten asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi
- seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa.

tai oman sosiaalityöntekijän tuki riittää. Joskus voidaan kuitenkin tarvita vahvempaa *oikeudellista tukea*, jota nuorella on oikeus saada juristilta ja kunnalliselta sosiaaliasiamieheltä.

Nuorten kanssa on hyvä keskustella siitä, mitä oikeudellinen apu voi konkreettisesti tarkoittaa eli mitä hyötyä ulkopuolisesta avusta voi nuorelle olla. Oikeudellisen avun merkityksestä olisi hyvä puhua yleisellä tasolla jo sijoituksen alussa, eikä vasta silloin, kun oikeusturvan tarve on ilmeinen. Myös näin rakennetaan ymmärrystä ja luottamusta siihen, ettei nuori jää minkäänlaisten kysymysten kanssa yksin.

Alaikäisten osallisuutta turvaavien oikeuksien käytön rinnalla kulkee aina mukana *suojelunäkökulma*. Osallistumisoikeuksien käyttäminen ei saa koskaan olla nuorelle vaingollista. Myös tämä näkökulma on keskeinen osallistumisoikeuksia koskevissa keskusteluissa.

NUORELLA ON OIKEUS VAIKUTAA LASTENSUOJELUSSA

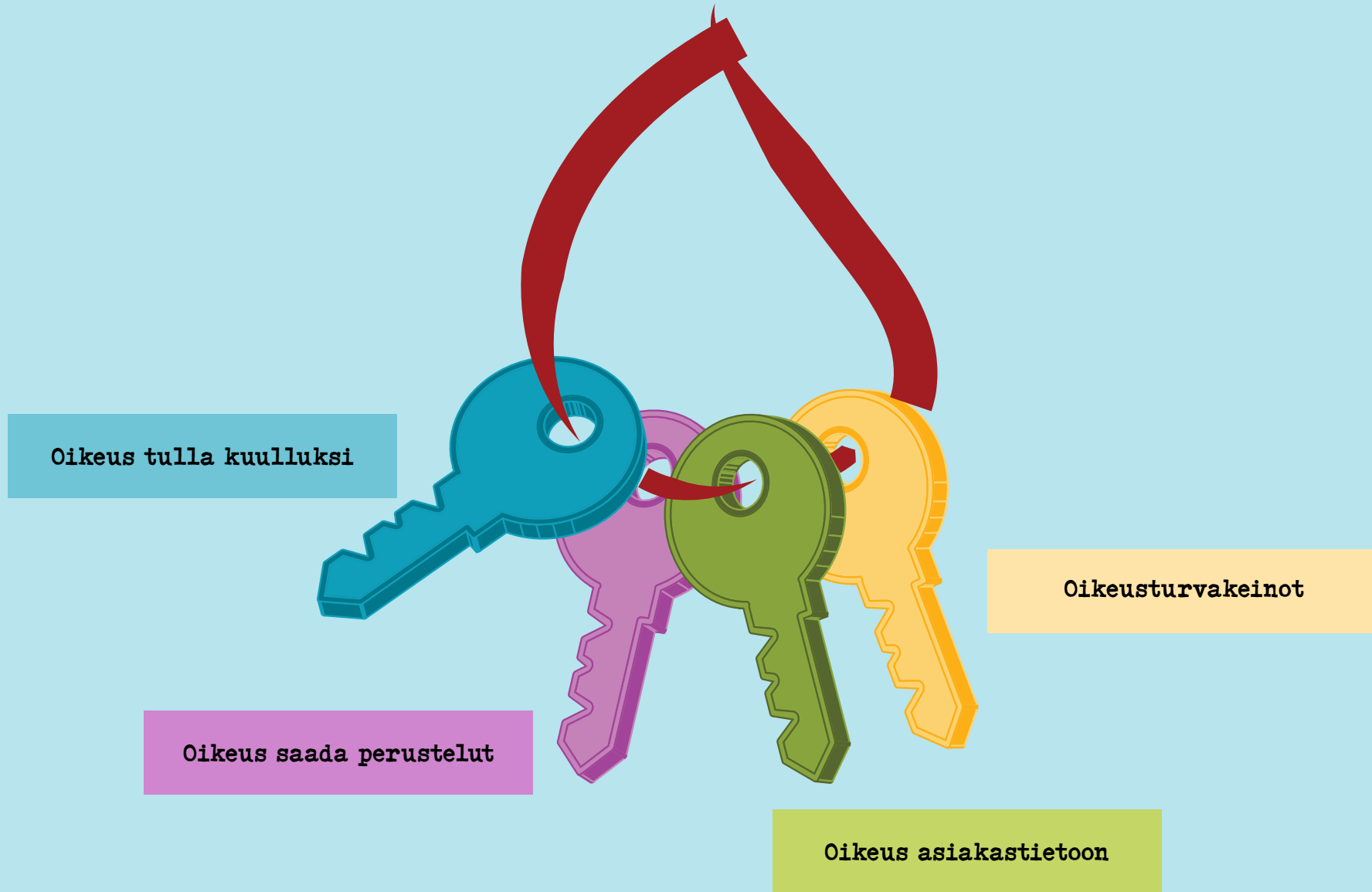
Yksilölle kuuluvien osallistumisoikeuksien ohella nuorella on oikeus vaikuttaa lastensuojelussa laajemmin, esim. erilaisien kehittäjäryhmien kautta. Yhdessä voi etsiä tietoa siitä, millaisia lastensuojelun kehittäjäryhmiä omalla lähialueella tai verkossa toimii ja miten niiden toimintaan voi tutustua ja osallistua.

Nuoren eri osallistumisoikeuksia voi käydä yhdessä läpi seuraavaksi esiteltävän ”VAIKUTTAMISEN AVAIMET” -ryhmittelyn avulla.

Katso myös verkkomateriaalista:
”Miten nuori voi vaikuttaa asioihinsa?”

Nuoren vaikuttamisen avaimet

4.2.1 OIKEUS TULLA KUULLUKSI

Yksi tärkeimmistä vaikuttamisen keinoista on nuoren oikeus kertoa omat mielipiteensä, toivomuksensa ja näkemyksensä omiin asioihinsa liittyen.

Kuulluksi tuleminen on nuoren oikeus, ei velvollisuus. Samalla kun nuorta kannustetaan käyttämään oikeuttaan tulla kuulluksi, hänelle tulee viestittää, että kyse on vapaaehtoisuudesta. Sen sijaan aikuisilla on aina velvollisuus suhtautua nuoren näkemyksiin arvostavasti ja osoittaa, että he ovat huomioineet ne omassa toiminnassaan ja päätöksenteossään.

Omien mielipiteiden ja näkemysten kertominen on tärkeä jokapäiväinen oikeus. Lisäksi laissa säädetään erikseen päätöksenteon yhteydessä tehtävästä määrämuotoisesta kuulemisesta, joka lastensuojelussa koskee kaikkia 12 vuotta täyttäneitä. Eron hahmottaminen on tärkeää, sillä päätöksenteon yhteydessä nuorta tulee kuulla kaikista seikoista ja selvityksistä (esim. muiden viranomaisten lausunnoista), jotka voivat vaikuttaa päätöksentekoon. Tavoite molemmissa

Nuurilta nousi NOJA:ssa esiin kysymys siitä, miksi hallinto-oikeusmenettely on pitkälti kirjallista, eikä aina järjestetä suullista käsittelyä.

kuulluksi tulemisen muodoissa on sinänsä sama, eli ne toteuttavat nuoren oikeutta osallistua ja vaikuttaa asioissaan.

KÄSITTELYIDEAT

- Voivatko aikuiset jossain tilanteessa olla kysymättä nuoren mielipidettä? Mikä voisi olla sellainen tilanne?
- Miksi nuoren pitää voida vaikuttaa siihen, missä ja miten aikuiset kuulevat hänen mielipiteitään ja näkemyksiään?
- Jos nuori ei halua ilmaista mielipidettään jostain asiasta, onko hänen pakko sanoa siihen syy?
- Miten aikuisten tekemään päätökseen vaikuttaa, jos nuoren kuulemisessa on tapahtunut virhe tai aikuiset eivät ole kuulleet nuorta asiassa ollenkaan?
- Miten nuori tulee kuulluksi hallinto-oikeudessa?

4.2.2 OIKEUS SAADA PERUSTELUT

Jotta nuori voi ymmärtää aikuisen ratkaisuja, hän tarvitsee tietoa siitä, mitkä asiat vaikuttavat päätöksiin ja miten. Hänen tulee toisin sanoen tietää, miten aikuinen perustelee tekemänsä ratkaisut.

Asioiden perusteleminen korostuu, jos nuori on ratkaisusta eri mieltä. Tällöin tulee löytää yhteinen käsitys niistä tekijöistä, joiden vuoksi nuoren omaa mielipidettä ja toivomusta ei voida toteuttaa. Tämä auttaa nuorta hyväksymään aikuisten ratkaisut.

Perustelujen ymmärtämisen ja hyväksymisen kannalta merkitystä on sillä, että päätöksistä kerrotaan nuorelle sopivalla tavalla. Olosuhteiden ja tilanteen tulee olla sellaiset, että nuori pystyy ottamaan tietoa vastaan. Nuoren on tärkeä tietää, että hänellä on oikeus esittää toiveita siitä, miten ratkaisuja ja päätöksiä käydään läpi.

Se, että perustelujen saaminen on nuoren oikeus tai se, mikä merkitys perusteluilla on, ei NOJA:n kokemusten perusteella ole nuorille täysin selvää.

KÄSITTELYIDEAT

- Mikä merkitys perusteluilla on nuorelle?
- Mitä tarkoittaisi nuoren näkökulmasta, jos aikuisten ei tarvitsisi ollenkaan perustella päätöksiään?
- Millaisissa tilanteissa nuoren on erityisen tärkeää kuulla perustelut aikuisten päätöksille?
- Mitkä eri asiat vaikuttavat siihen, että nuori ymmärtää perustelut?

4.2.3 OIKEUS ASIAKASTIETOON

Lastensuojelussa nuorta koskevaa tietoa kerääntyy erilaisiin asiakasdokumentteihin. Tärkeää tietoa tallentuu kirjauksiin sekä erilaisiin suunnitelmiin ja päätöksiin, joihin sisältyy myös muiden viranomaisten, kuten koulun tai terveydenhuollon, selvityksiä. Jotta nuori pystyy muodostamaan omat näkemyksensä, tulee hänellä olla mahdollisuus tutustua omiin asiakirjojihinsa mahdollisimman kattavasti. Oikeus asiakastietoon onkin tiiviissä yhteydessä oikeuteen tulla kuulluksi.

Riittävän tiedon myötä aikuisten toiminta näyttäytyy nuorelle avoimempana. Lisäksi tiedonsaantioikeudella voi kontrolloida tietojen oikeellisuutta: nuorella on oikeus tarkastaa itseään koskevat kirjatukset sekä vaatia poistamaan tai muuttamaan virheellisinä pitämiään tietoja. Nuoren kanssa on hyvä keskustella näistä tiedonsaantioikeuden tavoitteista.

Nuoren tiedonsaantioikeuden piiriin voi kuulua muidenkin henkilöiden tietoja, esim. nuoren vanhempia koskevia (salassa pidettäviäkin) tietoja. Tällöin aikuisten täytyy arvioida, ovatko tiedot haitallisia nuorelle. Nuorelle voidaan olla antamatta tietoja, jotka esim. vaarantaisivat suhdetta hänelle läheisiin henkilöihin.

KÄSITTELYIDEAT

- Ketkä kaikki kirjaavat nuoresta tietoja? Mihin tietoja kirjataan? Miksi tietoja kirjataan?
- Miten nuori voi tutustua häntä koskeviin eri asiakirjoihin? Millaisin eri tavoin aikuiset voivat parantaa nuoren mahdollisuuksia saada tietoa omista asiakirjoistaan?
- Mitä nuori voi tehdä, jos hän on sitä mieltä, että häntä koskevissa tiedoissa on virheitä tai puutteita?
- Millaisissa tilanteissa ja mistä syystä aikuiset voivat rajoittaa nuoren oikeutta saada tietoa? Jos aikuiset rajoittavat sitä, täytyykö heidän perustella päätöksensä nuorelle?

Kirjausten ja asiakirjojen osalta nuoret pohtivat NOJA-tapaamisissa myös sitä, mitä tiedoille käy, kun nuori täyttää 18 vuotta.

4.2.4 OIKEUSTURVAKEINOT

Nuori muodostaa itse mielipiteensä siitä, miten hänen asioitaan hoidetaan, kohdellaanko häntä hyvin ja saako hän riittävää ja oikeanlaista tukea. On oleellista ymmärtää, että oikeusturvakeinot ovat osa sijaishuollon lainmukaisuuden valvontaa, jonka nuori voi itse käynnistää käyttämällä erilaisia oikeusturvakeinoja. Nuori voi käyttää oikeusturvakeinoja, kun hän haluaa arvion siitä, onko lastensuojelu toiminut hänen kohdallaan oikein.

Riittävän ja ymmärrettävän tiedon saaminen oikeusturvakeinoista on erityisen tärkeää, koska sijaishuollon oikeusturvakeinojärjestelmä on hajautunut. Valituskelpoisista kirjallisista päätöksistä tehdään valitus hallinto-oikeuteen. Sen sijaan sijaishuollon tosiasiallisesta toiminnasta tehdään muistutus tai kantelu, ja niitä käsitteleviä tahoja on useita. Myös lastensuojelulaki korostaa nuoren oikeutta saada tietoa oikeusturvakeinoista. Katso myös Lastensuojelun Keskusliiton julkaisu ”Oikeusturvakeinot lastensuojelussa”

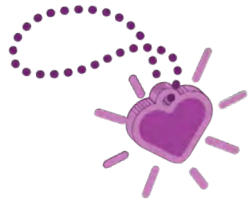
Sijaishuollossa käytettävissä olevat oikeusturvakeinot ovat valitus, muistutus ja kantelu.

Nuorten kanssa käytiin NOJA-toiminnassa mielenkiintoisia keskusteluja siitä, miksi joistain päätöksistä ei voi lainkaan valittaa. Tämä ei tuntunut nuorista aina loogiselta.

KÄSITTELYIDEAT

- Miksi on tärkeää, että nuorella on oikeus arvioida kriittisesti aikuisten toimintaa ja ratkaisuja sekä pyytää niistä ulkopuolista arviota?
- Mitä kaikkia eri oikeusturvakeinoja nuorella on käytössään sijaishuollossa?
- Mitä sijaishuoltoon liittyviä asioita käsitellään hallinto-oikeudessa eli mistä päätöksistä nuori voi tehdä valituksen?
- Millaisessa asiassa voi olla tarkoituksenmukaista tehdä muistutus? Milloin muistutus kannattaisi tehdä lastenkodin johtajalle? Entä milloin muistutus kannattaa tehdä johtavalle sosiaalityöntekijälle? Milloin ja kenelle perhehoidossa oleva nuori voi tehdä muistutuksen?
- Missä tapauksessa voisi olla hyvä suoraan kannella aluehallintovirastoon tai eduskunnan oikeusasiamiehelle?
- Jos nuori tarvitsee apua oikeusturvakeinojen käytössä, millaista apua ja tukea hän voi saada siihen?

4.3 "Nuoren oikeudet ovat aikuisten velvollisuuksia" – aikuisten roolit ja vastuut

Aikuisten kasvatus- ja päätöksentekovalta perustuu siihen, että he ovat vastuussa nuoren oikeuksien turvaamisesta. Sijaishuollon järjestelmässä nuoren oikeuksia turvaavat tehtävät jakautuvat usealle taholle, joista jokaisella on oma tärkeä roolinsa. Lisäksi nuoren huoltajat kantavat sijoituksen aikana edelleen vastuuta lapsen ja nuoren elämästä.

Aikuisten tehtävien ja niihin liittyvien vastuiden hahmottaminen ei ole nuoren näkökulmasta välttämättä helppoa. Lastensuojelun vaativa päätöksenteko edellyttää usein monien eri alojen asiantuntijoiden yhteistyötä, johon jokainen ammattilainen tuo omaa osaamistaan. Myös se voi häivyttää tai vaikeuttaa tehtävien ja vastuiden hahmottamista.

NUOREN KUULEMINEN ON TÄRKEÄÄ

Kuten tärkeät asiat myös nuorelle tärkeät aikuiset määrittävät nuoren kokemuksista, joita ei tule ohittaa. Kun nuorta kuullaan siitä, ketkä henkilöt hän kokee tärkeiksi asioidensa suhteen, voi avautua uudenlaisia näkökulmia myös siihen, miten nuori kokee oikeutensa tosiasiallisesti turvattavan.

Nuoren tiedon tarve palautuu osallisuuden turvaamiseen. Nuoren tulee päästä mahdollisimman lähelle päätöksentekoprosesseja ja saada mahdollisuus vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin. Tähän nuori tarvitsee ymmärrystä aikuisten rooleista ja vastuista hänen oikeuksiensa turvaamisessa.

KÄSITTELYIDEAT

- Pohtikaa, ketkä kaikki aikuiset turvaavat nuoren oikeuksia sijoituksen aikana. Ketkä kaikki turvaavat esim. nuoren oikeutta oppia? Entä ketkä turvaavat nuoren oikeutta pitää sijoituksen aikana yhteyttä perheeseensä? Käsittelyn tukena voi käyttää oikeuksien pilvikarttaa.
- Miksi on tärkeää, että nuoren asioiden hoitamiseen osallistuu eri alojen ammattilaisia?

Katso myös verkkomateriaalista: "Kuka turvaa nuoren oikeudet?"

Arjen aikuiset

Lastenkotien ohjaajat ja hoitajat sekä perhehoidon aikuiset ovat vastuussa nuoren arjen hoidosta ja kasvatuksesta. Nuorella on sijoituksensa aikana oikeus saada tarpeisiinsa vastaavaa sekä kehitystään tukevaa hoitoa ja kasvatusta, mikä voi edellyttää vahvaa monipuolista ammatillista osaamista ja intensiivistä työskentelyä nuoren kanssa.

Kasvatuksesta puhuminen juuri nuoren oikeutena ei välttämättä ole hänelle tuttua tai itsestään selvää. Oikeuteen perustuva lähestymistapa voi parhaassa tapauksessa lisätä ymmärrystä siitä, mikä merkitys huolenpidolla on nuoren elämässä ja miten se toteutuu aikuisten ja nuoren välisissä

suhteissa.

Alaikäisten hoidon ja kasvatuksen arvoperusta ja tavoitteet perustuvat lainsäädäntöön. On tärkeää keskustella yhdessä siitä, miten lainsäädäntö ohjaa tiukasti myös sijaishuollon aikuisten toimintaa. Aikuisten harkinta ei ole kasvatuksen suhteen vapaata, vaan nuoren perus- ja ihmisoikeudet asettavat kasvatuksen mahdollisuuksille ja keinoille rajat. Tällöin keskusteluihin tulee mukaan myös aiemmin kuvattu rajanveto suhteessa lastensuojelulain mukaisiin rajoitustoimenpiteisiin.

KÄSITTELYIDEA

- Tutustukaa yhdessä lasten ja nuorten kasvatusta ohjaavaan lapsenhuoltolain 1 §:ään. Mikä on sen mukaan lasten ja nuorten kasvatuksen tavoite? Miten lasta tulee lain mukaan kasvattaa? Entä millaisia keinoja kasvatuksessa ei saa koskaan käyttää?

Lainkohdan voi tulostaa oppaan lopusta.

NOJA:ssa kasvatuksesta puhuttiin nuoren oikeutena, ja nuoret osallistivat aiheen käsittelyyn mielellään.

Sosiaalityöntekijä

Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on kokonaisvastuu nuoren oikeuksien ja edun toteutumisesta sijoituksen aikana. Sosiaalityöntekijä turvaa nuoren oikeuksia monin keinoin, esim. suunnittelemalla palveluita yhdessä nuoren ja perheen kanssa sekä tekemällä nuorta koskevia päätöksiä. Sosiaalityöntekijä valvoo, että sijaishuoltopaikka vastaa nuoren tarpeisiin ja että nuorta kohdellaan sijaishuoltopaikassa hyvin. Omalla sosiaalityöntekijällä on myös erityinen velvollisuus ohjata nuori tarvittaessa oikeusavun piiriin.

Nuorella tulee olla riittävästi tietoa sosiaalityöntekijän tehtävistä sekä siitä, mitä ne tarkoittavat nuoren elämässä konkreettisesti. Tämä edistää nuoren mahdollisuuksia osallistua häntä koskeviin kaikkein keskeisimpiin sijaishuollossa tehtäviin päätöksiin ja toimiin. On erityisen tärkeää, että nuori on tietoinen oikeudestaan olla henkilökohtaisesti yhteydessä sosiaalityöntekijäänsä eri tavoin.

KÄSITTELYIDEAT

- Millaisin kaikin eri tavoin sosiaalityöntekijä on mukana nuoren eri oikeuksien turvaamisessa?
Mitä se tarkoittaa, että sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista sijaishuollossa?
- Mitä lastensuojelulaki sanoo sosiaalityöntekijän velvollisuudesta tavata nuorta? Entä nuoren oikeudesta tavata sosiaalityöntekijäänsä?

Sijaishuollon valvonta

Sijaishuollossa kaikkien aikuisten toiminta on valvonnan alaista. Niin oman sijaishuoltopaikan aikuisten ja sosiaalityöntekijän kuin myös muiden viranomaisten (esim. terveydenhuollon ja koulun) toimintaa valvotaan. Valvonnan muotoja, valvovia tahoja sekä valvontakeinoja on useita. Kaikella valvonnalla on kuitenkin sama tavoite: se varmistaa, että sijaishuollon toiminta on lainmukaista ja että nuoren oikeudet toteutuvat käytännössä.

NUORI SIJAISHUOLLON VALVONNASSA

- Lastenkotien omavalvonnan osalta nuoren on tärkeä ymmärtää oikeutensa osallistua sen kautta lastenkodin toiminnan kehittämiseen. Tämä pitää sisällään mahdollisuuden antaa palautetta sijaishuoltopaikan toiminnasta.
- Nuori voi itse aktiivisesti käynnistää valvonnan tekemällä muistutuksen tai kantelun sijaishuoltopaikkaa ja sosiaalityöntekijän toimintaa valvoville viranomaisille.
- Nuoren näkökulmasta hyvin konkreettinen valvonnan keino on sijaishuoltopaikkaan tehtävät tarkastukset. Nuorella tulee olla selkeä käsitys roolistaan tarkastuksissa tärkeänä tiedonantajana sekä oikeudestaan sananvapauteen.

KÄSITTELYIDEAT

- Miksi on tärkeää, että sijaishuoltoa valvotaan?
- Ketkä valvovat nuoren sijaishuoltopaikan toimintaa? Millaisin erilaisin keinoin toimintaa valvotaan?
- Miksi lastenkotien täytyy myös itse valvoa omaa toimintaansa? Miten nuori voi osallistua omavalvontaan?
- Mitkä tahot valvovat nuoren oman sosiaalityöntekijän toimintaa eli varmistavat, että sosiaalityöntekijä toimii nuoren edun mukaisesti?
- Mitä nuori voi itse tehdä, jos hän haluaa ulkopuolisen arvion siitä, ovatko hänen sijaishuoltopaikkansa ja sosiaalityöntekijänsä toimineet hänen asiassaan lainmukaisesti? Mistä nuori saa siihen apua?
- Pohtikaa, millaisessa asemassa nuori on, kun valvontaviranomaiset tekevät tarkastuksia sijaishuollossa. Voiko nuorelle aiheutua ongelmia, jos hän kertoo valvontaviranomaisille kokemuksistaan?
- Käykää tutustumassa eduskunnan oikeusasiamiehen lasten ja nuorten sivuihin. Tutustukaa yhdessä johonkin oikeusasiamiehen sijaishuoltoa koskevaan päätökseen.

5

Lopuksi

PERUS- JA IHMISOIKEUDET HEIJASTAVAT yhteistä tahtoa siitä, miten ihmisiä on kohdeltava, mitä asioita heille on turvattava ja missä tilanteissa heidän on saatava suojelua. Samalla ne kuvaavat itse asiassa hyvin pitkälle sitä, miten lastensuojelu kokonaisuudessaan toimii: Mitkä asiat ovat kasvavalle ja kehittyvälle nuorelle tärkeitä ja miten nämä kaikkein tärkeimmät asiat turvataan sijoituksen aikana.

Parhaimmillaan perus- ja ihmisoikeuksien tuntemus toimii ikään kuin nuoren karttana lastensuojeluasiakkuudessa. Oikeuksiin liittyvä periaatelähtöinen tarkastelutapa auttaa nuorta hahmottamaan kokonaisuuksia ja asioiden välisiä yhteyksiä. Hyvä yleiskuva perus- ja ihmisoikeustasoisesta sääntelystä mahdollistaa tarpeen tullen tarkastelun tarkentamisen lastensuojelulainsäädännön säännöksiin, esim. sijaishuollon rajoitusten kohdalla.

NUORTA EI SAA JÄTTÄÄ YKSIIN

Oikeuksista keskusteltaessa eteen voi tulla kiperiä kysymyksiä – joudutaanhan oikeuksien tulkintoja joskus pohtimaan ylimpiä tuomioistuimia ja laillisuusvalvojia myöten. Vaikeiden kysymysten kohdalla aikuisen on tärkeää ottaa aikalisä, puhua nuoren kanssa siitä, että asiaan palataan, sekä miettiä, mistä saa tukea asian selvittämiseksi. Tärkeää on, ettei nuori jää tulkinnoissaan yksin.

Oikeuksien merkitys korostuu, kun viranomaiset puuttuvat ihmisten elämään. Siksi tieto nuorelle kuuluvista oikeuksista sekä siitä, miten nuori voi niitä tosiasiallisesti käyttää, on sijoituksen aikana niin merkittävää. Sijaishuollossa elävät nuoret kertovat usein kohtaavansa elämäntilanteestaan johtuvaa epäasiallista kohtelua ja jopa syrjintää. Erityisesti perus- ja ihmisoikeuksia läpileikkaavan yhdenvertaisuusperiaatteen tunteminen auttaa ymmärtämään, että nuori on sijoituksesta huolimatta yhdenvertainen suhteessa kaikkiin muihin.

Sijoituksen jälkeen ymmärrys perus- ja ihmisoikeuksista voi auttaa jäsentämään ja arvioimaan kokemuksia lastensuojelusta. Parhaimmillaan oikeuksia ja osallistumista koskevat periaatteet iskostuvat nuorten mieliin pätevinä elämää ohjaavina periaatteina.

Toivomme, että tämä kannustaa aikuisia turvaamaan nuorten tiedolliset oikeudet mahdollisimman tehokkaasti ja ottamaan oikeudet nuortensa kanssa aktiivisesti puheeksi!

Tausta- aineistoa ja lisätietoa

- Alhanen, Kai: Dialogi demokratiassa. Gaudeamus, Helsinki 2016.
- Araneva, Mirjam: Lapsen suojelu. Alma Talent, Helsinki 2016.
- Araneva, Mirjam: Lastensuojelun perhehoito. Alma Talent, Helsinki 2018.
- Hakalehto, Suvianna: Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent, Helsinki 2018.
- Hakalehto, Suvianna & Toivonen, Virve (toim.): Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari, Helsinki 2016.
- Hetemäki, Inka (toim.): Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja. UNICEF Suomi. Edita, Helsinki 2011.
- Hipp, Tiia Pollari, Kirsi & Luoma, Saga (2018): Nuorten äänen pitää kuulua! Nuorten osallisuus päätöksenteossa. Lastensuojelun Keskusliitto.
<https://www.lskl.fi/julkaisut/nuorten-aaenen-pitaa-kuulua/>
- Hipp, Tiia & Palsanen, Kati: Lasten osallistumisen etiikka – Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. LSKL:n julkaisu 2014. <https://www.lskl.fi/julkaisut/lasten-osallistumisen-etiikka/>
- Hirvonen, Elina & Hurskainen, Juuli: Minä jaksan tämän päivän – tarinoita lastensuojelusta. Lastensuojelun Keskusliitto ja WSOY, Helsinki 2019.
- Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (toim.): Lasten haastattelu lastensuojelussa. PS-kustannus, Jyväskylä 2018.
- Ihmisoikeudet.net: Mitä ihmisoikeudet ovat? <https://ihmisoikeudet.net/>
- Ihmisoikeuskeskus: Perus- ja ihmisoikeudet <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeudet/>
- Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi. Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162242>
- Kaijane, Milja, Koskenkorva, Marjukka & Westlund, Onni (toim.): 101 kirjettä. Pesäpuu ry.
<https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2020/02/101-kirjetta%CC%88-1.pdf>
- Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina (toim.): Ihmisoikeuksien käsikirja. Tieto-sanoma, Helsinki 2013.
- Lapsenoikeudet.fi -sivusto lapsen oikeuksista <https://www.lapsenoikeudet.fi/>
- Malja, Marja, Puustinen-Korhonen, Aila, Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia: Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2019:8.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161862>
- Oranen, Mikko: Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto ry (2008) <https://docplayer.fi/383636-Mita-mielta-mita-mielta-lasten-osallisuus-lastensuojelun-kehittamisessa-mikko-oranen.html>
- Pollari, Kirsi & Toivonen, Virve (toim.): Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Lastensuojelun Keskusliitto, 2016.
<https://www.lskl.fi/julkaisut/vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittaminen/>
- Räty, Tapio: Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Edita Publishing Oy, Helsinki 2019.
- Saastamoinen, Kati: Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018–2020: Lasten eduskunnan

oikeusasiamiehelle tekemien kantelujen näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:6
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162842>
 Saastamoinen, Kati: Lapsi sijaishuollossa. Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. Edita Publishing Oy, Helsinki 2020.

Sinko, Päivi: Rajapinnoilla. Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. ISBN 978-952-7002-19-3 (pdf). Lastensuojelun Keskusliitto, 2016.
<https://www.lskl.fi/julkaisut/rajapinnoilla/>

Stenvall, Elina: Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162410/STM_2020_27_r.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Stenvall, Elina: Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Acta Electronica Universitatis Tampereensis. (Tampere University Press, 2018) <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/105891/browse?type=author&value=Stenvall%2C+Elina>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Lastensuojelun käsikirja, Lapsen osallisuus.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>

Uskomme sinuun – usko sinäkin -materiaalit. Pesäpuu ry.
<https://pesapuu.fi/materiaalit/usus/>

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit, jotka

löytyvät suomennettuna lapsiasiavaltuutetun sivuilta osoitteesta: <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

Erityisesti:
 Yleiskommentti nro 12 (2009) Lapsen oikeus tulla kuulluksi (pdf):
 Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta):
 Yleiskommentti nro 20 (2016) lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä:
 YK:n sijaishuollon ohjeet (2010) Lastensuojelun Keskusliiton suomennos: <https://www.lskl.fi/julkaisut/ykn-sijaishuollon-ohjeet/>

TÄRKEITÄ OIKEUKSIA SIJAISHUOLLOSSA

LAKI LAPSEN HUOLLOSTA JA TAPAAMISOIKEUDESTA

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä.

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

